

Олена Пригорницька

СОЦІОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКОГО СКЛАДУ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ІНСТИТУТУ НАРОДНОЇ ОСВІТИ (1920–1930 рр.)

Стаття присвячена характеристиці особового складу педагогічного колективу Чернігівського інституту народної освіти, рівню його підготовки. На основі широкої джерельної бази проаналізовано соціокультурну діяльність викладачів.

Ключові слова: професорсько-викладацький склад, педагогічна освіта, соціокультурна діяльність, інститут народної освіти, УСРР, Чернігів, ХХ століття.

Професорсько-викладацький склад Чернігівського інституту народної освіти (ЧІНО) відіграв помітну роль у становленні вищої педагогічної освіти в регіоні та підготовці висококваліфікованих педагогів. Деякі згадки про підбір кадрів у ЧІНО, їхню професійну та соціокультурну діяльність знаходимо у працях таких науковців, як В. С. Кролевець, В. У. Черноус, В. Ф. Шморгун [19], О. Ф. Явоненко [24], О. Б. Коваленко [17] та Н. О. Ципляк [16], В. А. Казимір [15] та М. О. Носко [2]. Але комплексного вивчення проблеми не було здійснено. Тому дане дослідження має наукову цінність та наразі актуальне.

У вересні 1920 р. у зв'язку з модернізацією системи освіти в СРСР і відповідно в УСРР у Чернігові було створено Інститут народної освіти для підготовки педагогічних кадрів, а саме адміністраторів та інструкторів системи соціального виховання (соцвиху), робітників дитячих будинків та шкільних робітників, відповідно до двох основних форм дитячого колективу – дитячого будинку і школи [10, 60]. Так, 18 вересня 1920 р. на засіданні ради педагогічного інституту був доведений до відома присутніх статут інституту народної освіти, прийнятий радою вищих педагогічних шкіл [2, 339].

До новоствореного вищого навчального закладу підбір професорсько-викладацького складу проводився за загальнодержавними нормативними документами та постановами ради ЧІНО. Рада обирала спеціальну комісію з переобрання лекторів (виборчу комісію), яка кандидатурами претендентів заміщувала вільні кафедри за згодою відділу управління вищої школи при губнаросвіті. Сама ж вона для детального розгляду заяв претендентів розбивалася на підкомісії за факультетами. Висновки факультетських підкомісій виносилися на пленум, обговорювалися та проводилися остаточні вибори. Повноваження комісії закінчувалися після винесення відповідних постанов. Щодо освітнього цензу лекторів вимог не ставилося [3, 138].

Станом на 1 січня 1922 р., Чернігівський інститут народної освіти був розрахований на навчання 600 студентів. Пересічно вихованці були зайняті 6 годин у денний час доби [13, 36]. Мовами викладання були російська та українська. Українською викладали 5 викладачів 6 предметів, а російською – 41 викладач 47 предметів [13, 37]. Тому для впровадження державної політики українізації в ЧІНО запровадили відповідні заходи з початком 1923–1924 навчального року. Викладачі, які вільно

© Пригорницька Олена Юріївна – аспірантка кафедри історії та археології України Інституту історії, етнології та правознавства імені О. М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.

володіли українською мовою, перейшли на викладання нею (курси поточного року, які читалися українською мовою: астрономія, українська мова, українська література, семінар з нової української літератури, мистецтвознавство). Усі викладачі, які були знайомі з українською мовою, але не на рівні, необхідному для читання лекцій, під час своїх занять подавали нею студентам лише термінологію. [10, 3]. Як зазначалося в «Бюлетені Чернігівського інституту народної освіти», правлінням ЧІНО на початку 1924–1925 академічного року поставлено завдання навчати студентів української мови не лише на теоретичному, а й на практичному рівні, бо вона – могутнє знаряддя комуністичної освіти робітничо-селянських мас на Україні. Тому ЧІНО як педагогічний осередок повинен був стати вогнищем української культури й науки на Чернігівщині [9, 12]. Для вирішення поставленого завдання наукове висвітлення проблем мови почали відображати в курсі мовознавства, було введено систематичний курс української мови на I курсі та курс історії українського письменства на II і III курсах. Були вжиті заходи, щоб усі гасла, плакати, оголошення у стінах ЧІНО писалися виключно українською мовою. У студентській читальні поряд з російськими часописами та журналами з'явилися українські, а також українські книжки та підручники.

До того ж викладачі вирішили, що найкращим засобом вивчення мови буде живе слово. Тому його все частіше почали використовувати в репертуарі студентського хору та на постановках п'єс драматичного гуртка ЧІНО. Живе слово проникло у стінгазети, залунало на студентських вечірках, частково – в доповідях студентів [9, 13].

Щодо решти запланованих у програмі дисциплін, то протягом 1920–1930 рр. професорсько-викладацький склад ЧІНО забезпечував їх проведення у повному обсязі. Незважаючи на соціальні, політичні, економічні та особисті обставини, кадрова ситуація, яка складалася на базі місцевих наукових традицій, привела до наукових розробок у галузі краєзнавства, літературо- та мистецтвознавства, загальної історії тощо [18, 214]. Цими темами займалися відомі педагоги, які працювали в ЧІНО. Серед них історик, кандидат класичної філології (читав предмет «Російська мова») та філософії, завідувач Чернігівського робітничого факультету [10, 57], літературознавець, дослідник з питань літературного краєзнавства, який співпрацював з М. С. Грушевським, збираючи відомості про провідні осередки громадівського руху та їх діячів у Чернігові [14, 243], Борис Михайлович Шевелєв (1893–1938). Займаючи активну громадянську позицію, він був науковим співробітником Чернігівського історичного музею (друга половина 1920-х–початок 1930-х рр.), членом Чернігівської архівної комісії, Комісії Лівобережної України Історичної секції ВУАН, Чернігівського наукового товариства при ВУАН [14, 287]. Станом на 18 жовтня 1922 р., він мав готові до друку праці: «Залежність Л. М. Толстого від Спінози в релігійно-філософських творах», «Пошуки у творчості А. П. Чехова», «Л. Глібов як романтик», «Філософія Г. Сковороди» [8, 99]. Але доля цього видатного діяча Чернігова була затьмарена арештами (1921, 1930, 1938) і остаточно згасла у 1938 р., – його було розстріляно.

З 1918 по 1921 рр. в інституті викладав українську мову та літературу Дмитро Олексійович Заушкевич (1881–?), щорічний керівник короткотермінових педагогічних курсів, курсів соціалізму та українознавства. У 1911 р. він закінчив історико-філологічний факультет Юр'ївського університету [13, 54], а у 1920 р. був обраний проректором Чернігівського інституту народної освіти [8, 58], залишаючись лектором з української мови і літератури [8, 57].

Талановитий педагог, науковець Іван Васильович Лисицин (1888–1958) закінчив у 1910 р. Московське Сурочанівське училище і з 1916 р. був викладачем Чернігівського учительського інституту [8, 65]. Він викладав курс «Історія мистецтв» і керував заняттями у студії образотворчих мистецтв з предмета «Педагогічний малюнок» [13, 54]. Був автором статей про естетичне виховання, постановку занять у студіях образотворчого мистецтва [8, 70]. І. В. Лисицин займався просвітницькою роботою загальноміського значення. Так, він брав активну участь в організації та проведенні у 1922–1923 навчальному році ряду популярних лекцій для робітників та молоді, що навчається (наприклад, «Боротьба за правду й красу (нарис з історії скульптури)»),

«Архітектурні зразки Єгипту, Ассирії, Греції та Риму та їх зв'язок із загальним устроєм життя народу») [10, 62].

Лекції для робітників та молоді, що навчається, також читав інший відомий у місті викладач загальної біології в ЧІНО Олексій Олександрович Шушковський (1886–?) – кандидат природничих наук, який у 1911 р. закінчив Харківський університет. Його доповіді охоплювали актуальні питання біологічної науки та повсякденного життя (наприклад, «Дарвін і його вчення», «Хімія життя і явища омолодження», «Закони спадковості та утворення нових форм») [8, 98]. Разом з тим він працював керівником гурткової роботи слухачів другого курсу в ботанічному та біологічному кабінетах. Заняття «Гуртка любителів природи» О. О. Шушковський проводив двічі на тиждень, навіть у літній період. Формами організації роботи гуртка були доповіді, досліді, спостереження за місцевою флорою і фауною, що, на думку керівника, було найбільш продуктивним видом занять, який розвиває самостійність мислення та активність як доповідачів, так і слухачів, котрі ставлять запитання [10, 57–58]. З цим погоджуються і сучасні педагоги України та світу.

Відомим істориком і громадським діячем був випускник історичного відділу Петербурзького історико-філологічного інституту Степан Гаврилович Баран-Бутович (1877–1944) [8, 34]. Він також втілював принцип зближення навчання з життям, щоб зробити ЧІНО центром наукової та педагогічної думки в Чернігові шляхом влаштування публічних лекцій (темою його доповіді були «Нариси з історії Чернігівщини»), «педагогічних співбесід (субот)» [10, 62]. Так, перша з таких «педагогічних співбесід» відбулася 9 лютого 1924 р. і пройшла під головуванням саме С. Г. Баран-Бутовича [5, 15]. Це сприяло розвитку суспільних і педагогічних навичок у студентів ЧІНО, оскільки тримало їх у центрі сучасної науково-педагогічної думки, об'єднувало їх з робітниками тих шкіл і дитячих закладів, у яких проходила педагогічна практика під час навчання [10, 62].

У 1923–1924 навчальному році використовували екскурсійний метод з різних спеціальностей як засіб зближення науки з життям і педагогічної теорії з педагогічною практикою. У навчальний план ЧІНО було введено спеціальний курс «Методика екскурсій», який викладав С. Г. Баран-Бутович. Проведені ним екскурсії поділялися на 2 види: наукового характеру та показово-педагогічного. Їх мета залежала від предметів викладання, на яких проводилися, і полягала в тому, щоб показати студентам ЧІНО, як потрібно вести екскурсії. Так, екскурсіями з фізики з науковою метою керував Валентин Васильович Адаменко (1891–?), екскурсіями з біології – О. О. Шушковський. Для ознайомлення з технічним виробництвом екскурсіями керував Євген Тимофійович Горський [10, 59]. Студенти-історики здійснювали екскурсії під керівництвом С. Г. Баран-Бутовича [10, 60].

Активну громадянську позицію займав кандидат природничих наук, декан природничо-географічного відділу, завідувач Чернігівського центрального педагогічного музею Євген Тимофійович Горський (1881–?). Протягом творчого науково-дослідного шляху він мав такі праці, надруковані у «Відомостях Варшавського навчального округу»: «Ломоносов як натураліст», «До питання про викладання природничих наук у середній школі», «Значення книги в природознавстві». Станом на 1922 р. Є. Т. Горський підготував до друку «Короткий курс органічної хімії», посібники для слухачів педагогічного інституту «Кристалографія», «Історична геологія» [8, 48].

У цей час плідно працював Павло Костянтинівич Федоренко (1880–1962). У 1915 р. він закінчив історико-філологічний факультет Київського університету Святого Володимира, був викладачем історії та предмета «Революційний рух» у ЧІНО, деканом факультету соціального виховання (факсоцвиху), згодом став відомим істориком, автором наукових праць «Воронковська сотня Переяславського полку за Румянцевським описом», «Неоліт на Волині. Могильник с. Городка Рівненського повіту Волинської губернії» [6, 37]. П. К. Федоренко очолював спільні засідання педагогічної комісії ЧІНО з викладачами школи імені Т. Г. Шевченка та імені М. П. Драгоманова з питання проведення в останній ряду комплексів, спрямованих на набуття студентами третього курсу практичних навичок роботи в школі

[5, 12]. Також педагогічна комісія проводила «педагогічні четверги (співбесіди)», де доповідачами виступали кращі педагоги Чернігова [5, 13].

Видатний науковець-історик та громадський діяч Василь Васильович Дубровський (1897–1966) закінчив у 1919 р. історичне відділення Ніжинського історико-філологічного інституту [8, 50], у 1925 р. – аспірантуру при Харківській науково-дослідній кафедрі історії української культури під керівництвом академіка Д. І. Багалія [1, 92]. Станом на 18 жовтня 1921 р., він працював викладачем історії України в ЧІНО третій рік та підготував до друку монографію «Данило Павлович Апостол і його гетьманство» та ряд праць: «До історії звичаїв Чернігівщини у XVIII ст.», «Історія, як наука і предмет виховання», «Лекції з історії України» [8, 51].

Восени 1922 р. у ЧІНО під керівництвом викладача В. В. Дубровського утворився історико-архівний гурток. Його завданням було вивчення історії України на основі багатого матеріалу архівів м. Чернігова. У позалекційний час гуртком проводилася робота з тематичної підготовки його учасників до самостійних науково-дослідних занять з історії України (читання документів XVIII ст., аналіз їх змісту й коментування, зняття науково-технічних правильних копій з документів, описування справ тощо). На одному із засідань була заслухана доповідь гуртківця Мироненка «О. І. Рігельман і його «Летописное повествование о Малой России и ее народе и казаках вообще». Проводилася самостійна робота учасників гуртка на основі різних архівних матеріалів XVII–XIX ст., що зберігалися в Чернігівському історичному архіві [10, 58]. Того ж таки навчального року В. В. Дубровський читав курс «Російська історія» на нульовому відділі ЧІНО. Останній мав своїм завданням підготувати для вступу на підготовче відділення ЧІНО групи слухачів колишнього Чернігівського робітфаку (20–25 чоловік), які бажали отримати педагогічну освіту та скласти вступний іспит. Нульовий відділ – заклад тимчасового характеру. Він був відкритий 1 березня 1922 р., а закритий на початку 1922–1923 навчального року. Завідував нульовим відділом Б. М. Шевелєв [10, 57].

Протягом 1924–1925 навчального року активно діяв історико-антирелігійний гурток під керівництвом В. В. Дубровського. Так, на початку вересня 1924 р. для керівництва екскурсіями на антирелігійній виставці Чернігівської губполітосвіти відряджалося одинадцять гуртківців, які провели там понад 120 екскурсій. Для самопідготовки упродовж тижня вони детально вивчили експонати виставки й прочитали кілька десятків книжок і статей з антирелігійної пропаганди. Читання проходило колективно, з обговоренням та індивідуально. Частина засідань пройшла під головуванням керівника з його доповідями та поясненнями. На періодичних зібраннях гуртківці обговорювали методичні й методологічні питання, що виникали у процесі роботи на виставці, ставили завдання для здійснення подальшої успішної роботи. Тому результатом діяльності В. В. Дубровського зі студентами стали майже виключно позитивні відгуки губполітосвіти про їх роботу на міській антирелігійній виставці [11, 25].

Інша специфіка роботи за доби, що розглядається, – запровадження в інститутах посади політкомісара. Починаючи з 1919 р. радянською владою вона була введена з метою політико-ідеологічного контролю за студентами та педагогічним колективом. З початку листопада 1924 р. за постановою губкому, підтвердженої Укрголовпрофосвітою, у ЧІНО її зайняв відомий історик Василь Карпович Щербаков (1898–1938). Він напівліг перед губкомом на зміцненні ЧІНО партійними силами. З рядів комуністичної партії було виділено 4 члени та декілька комсомольців для вступу в ЧІНО, організовано комуністичний осередок та осередок КСМ (Комуністичного союзу молоді), студентське виконбюро, куди відібрали кращих студентів та розбили на соціально-економічну й академічну комісії. Соціально-економічна комісія виділила стипендіатів зі студентської маси, академічна мала культурно-політико-освітній напрям роботи [10, 41]. Мета виконбюро полягала в тому, щоб створити організований тісний цілісний пролетарський студентський колектив шляхом персонального тактового підходу до кожного студента задля виявлення його повної «фізіономії» та

працездатності; залучити студентство до суспільно-політичної роботи, чим сприяти розвитку в студентів громадської активності; допомогти студентам у формуванні марксистського світогляду; залучити лекторський персонал до суспільно-політичної роботи студколективу [10, 44].

В. К. Щербаков організував на третьому курсі ЧІНО семінар з марксизму, розробив теми доповідей, підшукав літературу, прочитав невеликий курс історичного матеріалізму. На кожен тему було виділено 2–3 студенти для самостійної розробки доповідей. Він також на першому курсі читав предмет «Пролетарська революція і радянське будівництво» [10, 42]. Перед собою політкомісар ставив завдання зближення студентства з викладацьким складом і залучення останніх до активної громадської та культурно-освітньої роботи [10, 43]. Також під керівництвом політкомісара В. К. Щербакова [10, 51], який пізніше став ректором ЧІНО [6, 36], працював гурток політграмоти для підготовки викладачів з цього предмета для семирічних шкіл [6, 23]. Він написав працю «Протирелігійне виховання дітей» [20, 26]. Протягом 1925–1926 навчального року читав лекції з предмета «Марксизм і ленінізм» [6, 23], а також на засіданнях побутового гуртка виступав з доповідями на теми «Значення й робота побутового гуртка», «Старий та новий побут», «Про мораль та етику» [9, 56].

В умовах повоєнної розрухи силами співробітників Чернігівського інституту народної освіти започатковано річні курси підготовки вчителів, організовано лекційну пропаганду в сільській місцевості [3, 60]. Студенти і викладачі ЧІНО з січня 1926 р. проводили роботу з ліквідації неписьменності у підшефному селі Анисові, де у двох групах навчалось до 80 селян. Також проводилася гурткова робота серед місцевих жителів. Утворено сільськогосподарський, природничо-географічний, жіночий гуртки. Студенти виступали перед селянами з доповідями та концертами (приїжджали хор і струнний оркестр), організували випуск стінгазети та бібліотечку, до якої члени шефського товариства у складі 110 осіб (102 студенти та 8 викладачів) зібрали 150 книг [20, 27].

При інституті працювали педагогічний музей та майстерня наочних посібників, допоміжні факультетські заклади: геологічний та ботанічний кабінети, кожний з яких розраховувався на 25 осіб, а зоологічний – на 15 осіб [13, 37], фізичний, математичний кабінети [3, 129], а також хімічна лабораторія, розрахована на заняття 30 осіб [13, 37]. Враховуючи потребу устаткування лабораторій необхідною апаратурою, були встановлені міжнародні зв'язки. У 1924 р. у німецької фірми Макса Коля для фізичної лабораторії були випсані клектметр за Кольраушем, апарат для демонстрування коливального характеру розряду Лейденської банки, елемент за Кольба з розподільною стінкою та однією парою запасних платівок, апарат за Фостером, переривач Венельта для постійного струму, точний міліамперметр з двома ділянками для обміру 5–50 мАм, лампа для демонстрування Едісонового ефекту, апарат для демонстрування світлочутливості Селена, апарат для пояснення принципу дії телефону, демонстраційний тепловий амперметр Гримзеля, кулонові крутильні терези, ватметр демонстраційний для постійного та змінного струму, машина за Вейнгольдом для змінного струму [21, 54].

У психологічному кабінеті в 1923–1924 навчальному році проводилися заняття з експериментальної психології та педопсихології [10, 59]. Водночас робота в географічному та історичному кабінетах перебувала на підготовчій стадії, носячи, головним чином, ілюстративно-педагогічний характер. Так, допоміжними матеріалами цих кабінетів (картинами, картами, глобусами й ін.) студенти користувалися під час організації практичних занять у дитячих будинках і школах, проходячи педагогічну практику [10, 58].

Робота викладачів ЧІНО сприяла виконанню завдань факультету соціального виховання: підготовці адміністраторів та інструкторів системи соцвиху, підготовці робітників дитячого будинку та шкільних робітників, відповідно до двох основних форм дитячого колективу – дитячого будинку і школи. Ці завдання ставив перед собою і семінар із соціального виховання. Студенти всіх спеціальностей старших

курсів знайомилися з дитячими будинками дитмістечка, роботою в дитячому садочку, з дитячими організаціями, були присутніми на засіданнях будкому. Вони дослідили дитячий колектор, завданням якого було вивчення дітей, з психічними і розумовими вадами, а також їх розподіл у відповідні дитячі заклади на підставі висновків лікарсько-педагогічної консультації [10, 60]. У тому ж таки складі відвідувався «будинок відсталой дитини», завданням якого було забезпечення довготривалого виховного впливу на дефективних дітей. Студентам демонструвалися апарат і прийоми, за допомогою яких у дітей пробуджували свідомість і викликали цікавість до навколишньої дійсності. Ця практична робота пов'язана з курсами С. І. Воробйова та І. П. Львова, які застосовували метод педагогічних екскурсій [10, 61].

Досвідчений педагог та психолог Іван Петрович Львов (1879–1971) викладав у ЧІНО предмети «Сучасні педагогічні течії», «Психологія» [6, 36].

Він слідував за новітніми науковими досягненнями й у 1929 р. був у відрядженні в Ленінградському педологічному інституті імені Герцена для наукових занять з педології та експериментальної психології [23, 387].

Важливу роль у соціокультурному житті Чернігова відігравав Сергій Іванович Воробйов (1884–1942). Закінчивши Ніжинський інститут [13, 54], 18 вересня 1920 р. він був обраний ректором ЧІНО [4, 52], де викладав мовознавство, педагогічний практикум, семінар комуністичного дитячого руху [6, 52], а також читав лекції на педкурсах [7, 121]. Він був доповідачем і на «педагогічних четвергах (співбесідах)» (наприклад, «Про викладання граматики в семирічній школі») [10, 63], завідував губсоцвихом і губпрофосвітою. С. І. Воробйов брав участь у з'їздах великого масштабу як методолог у педагогічній галузі. Він написав «Нариси із загального мовознавства» та «Нариси з теорії та психології художньої творчості» [6, 33]. Його багатогранна робота високо оцінена колегами. Підтвердженням цьому слугує характеристика його В. К. Щербаківим у 1926 р. як видатного у Чернігові методолога та єдиного цілком гідного кандидата на посаду професора другої групи в царині дисциплін «Мовознавство» і «Педагогіка» [22, 6].

Викладачі ЧІНО брали участь у громадській та освітній роботі Союзу робітників освіти серед членів Союзу взагалі та технічних робітників зокрема шляхом доповідей, гурткової роботи, проведення екскурсій з викладачами. ЧІНО організував ряд доповідей та співбесід з питань теорії та практики шкільної роботи для вчителів м. Чернігова. Його викладачі брали участь у роботі Союзу в напрямі перепідготовки вчительства, виїжджаючи за пропозиціями Союзу в райони для проведення конференцій з перепідготовки вчительства. Але загалом цій галузі не вистачало системності й плановості, робота мала значною мірою спорадичний характер [12, 3].

Отже, враховуючи потреби тогочасного суспільства, Чернігівський інститут народної освіти силами місцевих науково-педагогічних кадрів готував адміністраторів та інструкторів системи соцвиху, робітників дитячих будинків та шкільних робітників. Їх соціокультурна та педагогічна діяльність спрямовувалася на зближення науки та навчання з життям і виробництвом. Цей принцип намагався втілити у життя педагогічний колектив ЧІНО шляхом організації публічних лекцій, «педагогічних четвергів (співбесід)» та комуністичних курсів, перебуваючи в центрі науково-педагогічної думки, яскраво підкреслюючи характерну особливість педагогічної школи як живої лабораторії суспільно-педагогічної думки.

Професорсько-викладацький склад Чернігівського інституту народної освіти в 1920–1930 рр. характеризувався переважанням викладачів-чоловіків, які здобули вищу освіту належного рівня на теренах України (Київ, Харків) та за її межами (Москва, Петербург). Чернігівські педагоги стежили за новими тенденціями в тогочасній педагогічній науці, викладаючи з їх урахуванням заплановані на навчальний рік дисципліни.

1. Биковський Л. Василь Дубровський (1897–1966) / Л. Биковський // Український історик. – 1966. – № 1/2 (9–10). – С. 92–97.
2. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку: Чернігівська область / ред. рада вид.: В. Г. Кремень (гол.) [та ін.]; редкол. тому: М. О. Носко (гол.) [та ін.]. – К.: Знання України, 2012. – 419 с.
3. Держархів Чернігівської обл., ф. р–608, оп. 1, спр. 77, 220 арк.
4. Держархів Чернігівської обл., ф. р–608, оп. 1, спр. 78, 88 арк.
5. Держархів Чернігівської обл., ф. р–608, оп. 1, спр. 81, 59 арк.
6. Держархів Чернігівської обл., ф. р–608, оп. 1, спр. 82, 52 арк.
7. Держархів Чернігівської обл., ф. р–608, оп. 1, спр. 90, 121 арк.
8. Держархів Чернігівської обл., ф. р–608, оп. 1, спр. 108, 136 арк.
9. Держархів Чернігівської обл., ф. р–608, оп. 1, спр. 167, 57 арк.
10. Держархів Чернігівської обл., ф. р–608, оп. 1, спр. 175, 62 арк.
11. Держархів Чернігівської обл., ф. р–608, оп. 1, спр. 177, 85 арк.
12. Держархів Чернігівської обл., ф. р–608, оп. 1, спр. 178, 41 арк.
13. Держархів Чернігівської обл., ф. р–942, оп. 1., спр. 4781, 58 арк.
14. «За сто літ»: Показчик змісту / С. Панькова, Г. Шевчук // Український археографічний щорічник. – К., 2006. – Вип. 10/11. – С. 240–287.
15. Казимір В. А. Василь Дубровський: становлення особистості (1897–1919) / В. А. Казимір // Слов'янський вісник: [збірник наукових праць]. – 2012. – Вип. 13. – С. 43–46.
16. Коваленко О., Ципляк Н. Доцент Іван Львов та його архів / О. Коваленко, Н. Ципляк // Три століття гуманітарної та педагогічної освіти в Чернігові: від колегіуму до університету: Збірник матеріалів Ювілейної наукової конференції, присвяченої 300-річчю Чернігівського колегіуму і 85-річчю Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2001. – С. 91–92.
17. Куценко П. Хранителі духовних оберегів: [інтерв'ю з деканом історичного факультету ЧДПУ імені Т. Г. Шевченка О. Б. Коваленком] / П. Куценко // Деснянська правда. – 2000. – 13 січня. – № 4 (26465). – С. 4.
18. Левченко В. В. Історичні дослідження професорсько-викладацького складу Одеського інституту народної освіти (1920–1930 рр.): напрями і традиції / В. В. Левченко // Харківський історіографічний збірник. – Харків, 2010. – Вип. 10. – С. 211–223.
19. Півстоліття невтомної праці: Нарис історії Чернігівського державного педагогічного інституту ім. Т. Г. Шевченка. – К.: Рад. шк., 1966. – 100 с.
20. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 167, 77 арк.
21. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 4675, 55 арк.
22. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 4678, 131 арк.
23. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 4681, 497 арк.
24. Явоненко О. Ф. Наш інститут (1916–1996) / О. Ф. Явоненко // Початкова школа. – 1996. – Вересень. – № 9 (327). – С. 4–6.

Стаття посвящена характеристиці личного состава педагогического коллектива Черниговского института народного образования, уровня его подготовки. На основе широкой источниковой базы проанализирована социокультурная деятельность преподавателей.

Ключевые слова: профессорско-педагогический состав, педагогическое образование, социокультурная деятельность, институт народного образования, УССР, Чернигов, XX столетие.

The article is devoted to characterization of the pedagogical staff of the Chernigiv institute of the folk education, their professional level. The author analyzes socio-cultural activities of the teachers on the basis of archive materials.

Key words: pedagogical staff, pedagogical education, socio-cultural activities, institute of the folk education, Ukr.S.S.R., Chernigiv, twentieth century.